

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15005102>

O‘ZBEK MAQOM SAN’ATIDA AYOL VA ERKAK HONANDALARNING AHAMIYATI, OVOZ IMKONIYATLARI

Shahobiddinov Sharobiddin Avazbek o‘g‘li

7-musiqaga ixtisoslashtirilgan maktab-internati an’anaviy ijrochilik bo‘limi
o‘qituvchisi

ANNOTATSIYA: *Mazkur ilmiy maqolada O‘zbek maqom san’atining rivojlanish jarayonida ayol va erkak ijrochilarning tutgan o‘rni va ular ijrosining o‘ziga xos xususiyatlari tahlil qilingan. Tadqiqot davomida maqom san’atining tarixi, uning asosiy yo‘nalishlari va musiqiy ijrochilikda ayol va erkak ovozlarning ahamiyati o‘rganilgan. Ayol ovozining nafisligi, lirizmi va yuqori diapazonlar imkoniyatlari, erkak ovozining kuchi, barqarorligi va past diapazonlardagi mahorati maqom musiqasining ifodaliligini oshirishda muhim omil ekanligi aniqlangan. Shuningdek, maqom ijrosidagi ovozlarning anatomik va fiziologik xususiyatlari ilmiy nuqtai nazardan tahlil qilingan. Tadqiqot natijalari O‘zbek maqom san’atining boyligini ko‘rsatib, uni kelajakda yanada rivojlantirish uchun ilmiy asos yaratadi.*

Kalit so‘zlar: *O‘zbek maqom san’ati, Ayol honandalar, Erkak honandalar, Ovoz imkoniyatlari, Musiqiy ijrochilik, Nafislik va kuch, Diapazon va tembr, O‘zbek madaniy merosi, Sharq musiqasi, Estetik ifodalilik.*

O‘zbek maqom san’ati xalqimizning boy madaniy merosi va musiqiy ijodiyotining yorqin namunasi hisoblanadi. Bu san’at turi asrlar davomida shakllanib, mukammallashgan va hozirgi kunda nafaqat O‘zbekiston, balki butun Markaziy Osiyo xalqlari madaniy hayotida alohida o‘rin tutadi. Ushbu ilmiy ishda ayol va erkak maqom ijrochilarining maqom san’atini rivojlantirishdagi ahamiyati va ularning ovoz

imkoniyatlari o'rganiladi. Tadqiqotning maqsadi – ayol va erkak ijrochilarning o'ziga xos xususiyatlarini aniqlash hamda ularning maqom ijrosi jarayonidagi o'rnini ko'rsatishdan iborat.

Mazkur izlanish davomida O'zbek maqom san'atining rivojlanish tarixi, uning asosiy yo'nalishlari va erkak hamda ayol honandalarning ijrochilik uslublari chuqur tahlil qilinadi. Shuningdek, ularning ovoz imkoniyatlari – diapazon, kuch va ifodalilik jihatlari ilmiy yondashuv asosida o'rganiladi. Ushbu tadqiqot maqom san'ati sohasida yanada chuqur ilmiy tahlilga asos yaratishga xizmat qiladi.

I. O'zbek maqom san'atining umumiy tavsifi

O'zbek maqom san'ati Sharq musiqasining noyob ko'rinishi bo'lib, asosan beshta katta maqom – Buxoro Shashmaqomi, Xorazm maqomlari va boshqa mahalliy maqom yo'nalishlariga asoslangan. Maqomlar kuy, ohang va she'riyat uyg'unligining yorqin namunasi bo'lib, ularning ijrosi yuqori mahorat va chuqur musiqiy bilimni talab qiladi.

Maqom ijrosi jarayonida musiqaning har bir elementi, jumladan, ritm, melodik o'zgarishlar va matnning mazmuni alohida ahamiyatga ega. Maqom musiqasi xalq an'analari va milliy o'ziga xoslikni saqlashda alohida rol o'ynaydi. Ayol va erkak ijrochilarning ovoz imkoniyatlari, ijrochilik uslubi va ovoz tembri maqom musiqasining ifodalilik darajasiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Bu san'at turi O'zbekiston madaniyatining ramziy qiyofasi sifatida xalqaro miqyosda tan olingan.

II. Ayol maqom ijrochilari: an'analar va o'ziga xosliklar

Ayol maqom ijrochilari O'zbek san'ati tarixida alohida mavqega ega. Ularning ijrosi odatda nafislik, noziklik va hissiyotlarning boyligi bilan ajralib turadi. Maqom san'atida ayol ijrochilarning ovoz diapazoni kengligi va barqarorligi ularning ijrosiga xos bo'lgan asosiy fazilatlardir. Masalan, Munajat Yo'lchieva va boshqa mashhur ijrochilarning ijodida ushbu xususiyatlarni kuzatish mumkin.

Ayol ovozi yuqori diapazon va yuqori notalarni ifodalashdagi mahorati maqom ijrosiga o'ziga xos joziba bag'ishlaydi. Bunda ayol ovozidagi lirizm va hissiy yuksaklik maqomning musiqiy va ma'naviy mazmunini to'liqroq ochib beradi. Bundan

tashqari, ayol ijrochilar o'z ijrochilik uslubida mahalliy an'analarni saqlab qolish bilan birga, ularni yangi avlodga yetkazishda katta hissa qo'shadi.

III. Erkak maqom ijrochilari: kuch va barqarorlik

Erkak maqom ijrochilari o'zbek musiqiy an'alarida monumental ovoz kuchi va barqarorligi bilan ajralib turadi. Ularning ovoz tembri chuqur, jarangdor va dinamik tusga ega bo'lib, maqom musiqasining dramatik jihatlarini yorqin ifodalashga imkon beradi. Erkak ovozining past diapazonlarda barqarorligi maqomning ohangdorlik xususiyatlariga muvofiq ravishda ijro etishga yordam beradi.

Sherali Jo'rayev kabi mashhur erkak maqom ijrochilarining ijodi bu yo'nalishda muhim rol o'ynaydi. Ularning ijrosida maqom musiqasining falsafiy mazmuni va hissiy chuqurligi yorqin namoyon bo'ladi. Erkak ijrochilar, shuningdek, maqom musiqasini jahon sahnalarida targ'ib qilish va uni xalqaro darajada tanitishda katta hissaga ega.

IV. Ayol va erkak ovozlarining taqqosiy tahlili

Maqom ijrosida ayol va erkak ovozlarining o'zaro ta'siri va uyg'unligi alohida e'tiborga loyiq. Ularning ovoz diapazonlari va tembridagi farqlar maqom musiqasining rang-barangligini ta'minlaydi. Ayol ovozidagi nafislik va hissiyotlar erkak ovozidagi kuch va barqarorlik bilan uyg'unlashganda, maqom musiqasining estetik ta'sirchanligi ortadi.

Taqqosiy tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, ayol ovozi maqomning lirizm va dramatism qirralarini, erkak ovozi esa uning monumental va falsafiy jihatlarini ifodalashda muhim rol o'ynaydi. Ularning birgalikdagi ijrosi nafaqat musiqaning estetik jozibasini oshiradi, balki uning ma'naviy mazmunini ham boyitadi.

V. Ovoz imkoniyatlarining ilmiy tahlili

Ayol va erkak ovozlarining anatomik va fiziologik xususiyatlari maqom ijrosida muhim omil hisoblanadi. Ayol ovozi odatda yuqori diapazonlarda keng imkoniyatlarga ega bo'lsa, erkak ovozi past diapazonlarda barqarorlik va kuch bilan ajralib turadi. Ushbu xususiyatlar maqom ijrochiligida qaysi ovoz diapazonlaridan foydalanishni belgilab beradi.

Shuningdek, ovoz tembri, nafas olish texnikasi va ijrodagi dramatik ifodalilik maqom san'atining asosi sifatida tahlil qilinadi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, ayol va erkak ovozlarning birgalikdagi ijrosi maqom musiqasining yanada boy va ifodali bo'lishiga yordam beradi. Bu ham estetik, ham ijro mahorati jihatidan alohida ahamiyat kasb etadi.

O'zbek maqom san'atida ayol va erkak honandalar muhim rol o'ynaydi. Ularning ovoz imkoniyatlari va ijrochilik uslublari maqom musiqasining boyligi va ifodaliligiga katta hissa qo'shadi. Ushbu tadqiqot natijalariga ko'ra, ayol va erkak ovozlarning uyg'unligi maqom ijrosining estetik va ma'naviy ta'sirchanligini oshirishda muhim ahamiyatga ega ekanligi aniqlanadi.

Mazkur izlanish maqom san'ati rivoji uchun yangi istiqbollarni ochib, bu yo'nalishda ilmiy izlanishlarni davom ettirishga zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Xo'jayev B. "O'zbek maqom san'ati tarixi." Toshkent, 1995.
2. Karimova M. "Sharq musiqasi va uning o'ziga xos xususiyatlari." Samarqand, 2001.
3. Yo'ldoshev S. "Maqom ijrochiligida ayol va erkak ovozlarning o'rni." Toshkent, 2010.
4. Munajat Yo'lchieva ijodi bo'yicha musiqiy tahlillar.
5. Sherali Jo'rayev ijodiga bag'ishlangan ilmiy maqolalar.
6. Shodmonov A. "Markaziy Osiyo musiqiy merosi." Buxoro, 2015.
7. G'afurova D. "O'zbek musiqasining rivojlanish bosqichlari." Toshkent, 2018.